

УДК 343.985:343.346

А.Г. СОЛОДОВНИКОВ, канд. юрид. наук, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТОМ ТРАВМУВАННЯ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Ключові слова: залізнична травма, огляд місця події, огляд трупа

Активізація суспільних, соціально-економічних змін в сучасній Україні супроводжується виникненням інновацій, як на законодавчому так і на правозастосовному рівні.

Залізничний транспорт, як і уся економіко-виробнича сфера держави переживає період реформ і вдосконалення технічного обладнання, зростання пасажирських перевезень. Це створює нові, незнані раніше невідомі особливості функціонування окремих мереж на залізничних шляхах, які як ускладнюють розслідування так і сприяють його провадженню. На жаль, не зважаючи на ці позитивні тенденції, рівень травматизму на залізничному транспорті залишається на досить високому рівні. Ці обставини зумовлюють необхідність подальшої розробки методичних рекомендацій з розслідування фактів травмування на залізничному транспорті та впровадження ефективних заходів з їх попередження. Особливості кримінального провадження у справах, пов'язаних із вчиненням кримінальних правопорушень на залізничному транспорті розглядались у роботах О.І. Галагана, А.П. Єгорова, А.С. Жили, М.В. Капустіної, Ю.Б. Комаринської, В.А. Князева, Г.А. Кушніра, І.В. Пиріга, О.О. Юхно та інших учених-криміналістів.

Однак випадки травмування на залізничному транспорті не розглядались, як самостійний об'єкт дослідження. Вважаємо, що розробка даного питання є важливою, адже

правопорушення, пов'язані із травмуванням на залізничному транспорті, торкаються найбільш важливої сфери охоронюваної державою – життя людини, та мають ярко виражену специфіку.

Можна погодитись із І.В. Пирігом, який зазначив, що складність розслідування злочинів на залізничному транспорті зумовлена великою кількістю складних машин і пристроїв, що впливають на механізм вчинення злочину та утворення слідів, специфічних тільки залізничному транспорту [1, с.3].

Ґрунтуючись на цьому, спеціальні знання необхідні як в галузі медицини, техніки, так і в галузі криміналістики, а саме в особливостях виявлення, фіксації, вилучення, дослідження слідів, що виникають при розслідуванні травмувань на залізничному транспорті.

Під залізничною травмою слід розуміти транспортну травму, заподіяну елементами рухомого залізничного складу, сукупність ушкоджень, отриманих в результаті випадання з рухомого потягу, а також ушкодження тіла людини, отримані в результаті його динамічного контакту із зовнішніми або внутрішніми елементами потягу, вагону та іншими компонентами залізничного складу.

Настання негативних наслідків у вигляді отримання залізничної травми можливі, як у співробітників залізниці так і у сторонніх громадян. Випадки виробничого травматизму зазвичай пов'язані із порушеннями правил безпеки та мають ознаки діянь передбачених ст.276 КК України. Разом із тим, найбільш поширеними є випадки не виробничого травматизму, які мають ознаки злочинів, передбачених статтями 115, 119, 121, 122, 125 КК України тощо [2].

Переважає більшість травм відбувається з громадянами через недодержання ними елементарних правил поведінки на залізничному транспорті. За офіційними даними Укрзалізниці основними причинами травм були порушення правил перебування на об'єктах залізничної інфраструктури – ходіння по залізничних коліях у невстановленому місці,

перехід полотна в невстановленому місці, перехід залізничного полотна під вагонами, знаходження на пішохідному настилі під час руху складу, спроба підійнятися в невстановленому місці на пасажирську платформу або зістрибнути з неї та ін. При цьому постраждали громадяни неодноразово перебували в стані алкогольного сп'яніння або слухали музику у навушниках [3].

У літературі виділяють кілька різновидів залізничної травми:

- від падіння з рухомого транспорту. При падінні утворюються характерні пошкодження – переломи нижніх кінцівок. Спостерігаються також травми черепа, переломи верхніх кінцівок;

- від стискання між вагонами. При цьому утворюються здавлювання органів грудної та черевної порожнини;

- травмування всередині вагонів під час залізничних подій. В даному випадку виникають різноманітні травми від забиття м'яких тканин до переломів кінцівок, ребер. Обумовлено це в основному падінням людини з верхніх полиць, або багажу [4, с.256].

Зустрічаються також удари частинами поїзда, що рухається, та переїзд колесами [5, с.93].

Аналіз статистичних даних свідчить, що у середньому більш ніж 50 % випадків травмування людей супроводжується настанням летальних наслідків [3].

Ми поділяємо точку зору авторів, які вважають, що для успішного проведення розслідування у кримінальному провадженні про злочин, вчинений в поїзді, на залізничних магістралях, на вокзалах та інших дорожніх й придорожніх об'єктах, слідчий повинен вміти правильно орієнтуватися в ситуації, що склалася, провести ретельний огляд місця події в умовах що швидко змінюються та якісно зафіксувати виявлену слідову інформацію [6, с.253; 7, с.33; 8, с.11].

Огляд місця події відіграє вирішальну роль у виявленні та фіксації криміналістично значущої інформації, та є передумовою проведення швидкого, якісного об'єктивного, розс-

лідування. Своєчасне проведення огляду місця події дозволяє отримати необхідні відомості про організацію руху потягів, про технічні причини і механізм події, виявити сліди і речові докази, унеможливити внесення умисних змін в обстановку з боку зацікавлених осіб, виявити обставини, що сприяли вчиненню злочину.

Разом із тим, як слушно зазначається в літературі, якісне проведення огляду місця події, що відбулась на залізничному транспорті, не можливе без залучення спеціалістів [9, с.142; 10]. Характер допомоги, яку вони можуть надати, залежатиме від об'єкту огляду та характеру виконуваних дій.

Умовно в огляді місця події можна виділити наступні елементи: 1) огляд потерпілого; 2) огляд трупа потерпілого; 3) огляд залізничної колії та прилеглої території; 4) огляд частин локомотиву, якими було травмовано потерпілого; 5) огляд окремих слідів і предметів, виявлених на місці події.

Необхідність залучення спеціаліста до проведення огляду місця події закріплена на законодавчому рівні, де спеціаліст-криміналіст є обов'язковим учасником слідчо-оперативної групи, до завдань якої належать виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих; з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, причетних до його вчинення [11, 12]. Ці загальні завдання конкретизуються залежно від особливостей об'єкту огляду за фактом травмування на залізничному транспорті.

Починати слід із фіксації об'єктів на залізничній колії та прилеглої території. Це дозволить вже на початку огляду місця події сформулювати версії про характер пригоди та визначити подальші напрями пошукової діяльності. Крім традиційного методу фіксації обстановки місця події – фотографування, можуть бути використані стереоскопічні ме-

тоди зйомки, складання схем, відеозйомка [10, с.23]. Фіксується місце події (кількість залізничних колій, наявність об'їжджуваних переходів, спуск, підйом; на станціях – кількість платформ, їх розташування та стан; у рухомому складі – де саме відбулась подія, які конструктивні особливості має вагон, тощо). Особливу увагу слід приділити розташуванню на місці події слідів та інших речових доказів відносно залізничної колії та її елементів, постійних орієнтирів (споруд станцій чи вокзалів, опор ліній електропередач, окремих будівель та ін.). Необхідно точно описати виявлені сліди, їхній характер та положення відносно якого-небудь раніше зафіксованого орієнтиру.

Слід враховувати, що такі події відбуваються на дорогах з інтенсивним рухом, нерідко за несприятливих метеорологічних умовами (дощ, сніг і т.п.), внаслідок чого швидко і легко змінюється слідова обстановка. Саме тому необхідно залучати співробітників експертно-криміналістичних підрозділів для надання допомоги слідчому при проведенні огляду місць події. У багатьох випадках при розслідуванні травмувань на залізничному транспорті обстановка місця події, зафіксована в протоколі огляду, є єдиним джерелом відомостей, на яких до певного моменту ґрунтується проведення інших слідчих (розшукових) дій. Від слідчого або особи, яка провадить дізнання, потрібні глибокі знання та навички розслідування травмувань на залізничному транспорті, зростає при цьому і роль спеціальних знань.

Розглядаючи роль фахівця в огляді місця події, необхідно зупинитися на питанні про рамки його діяльності в плані надання допомоги слідчому. Потрібно відзначити, що в багатьох спеціальних джерелах діяльність фахівців зводиться до надання технічної допомоги та проведення попередніх досліджень, результати яких можуть використовуватися лише в оперативних цілях. Однак при досить високій кваліфікації осіб, що залучаються в якості фахівців, належній забезпеченості їх

науково-технічними засобами, можливості фахівців у вирішенні поставлених завдань значно розширюються, а дії матимуть не лише фіксуючий, але й пошуковий характер.

Початковий огляд потерпілого може бути проведений на місці події, з метою виявлення слідів на його одязі. У більшості випадків травмування на залізничному транспорті викликає необхідність у проведенні освідчування потерпілого. Освідчування як слідчу дію необхідно відрізнити від освідчування судово-медичного. Слідче освідчування не вимагає спеціальних медичних пізнань. При провадженні ж судово-медичного освідчування необхідні спеціальні знання в галузі медицини, оскільки вирішенню підлягають спеціальні питання: про причини і давність спричинення тілесних ушкоджень, ступінь їх тяжкості, ступінь сп'яніння, з'ясування природи анатомічних або фізіологічних аномалій та ін. Такий судово-медичний огляд потерпілого слідчий доручає керівнику медичної установи, судово-медичному експерту або лікарю. За його результатами складається акт або видається довідка [13, с.617]. Разом із тим, судово-медичне освідчування слід відрізнити від судово-медичної експертизи, яка призначається і проводиться у порядку ст.242 КПК.

У разі настання смерті потерпілого внаслідок травмування на залізничному транспорті доцільно оглянути труп на місці його виявлення. Особливу увагу слід приділити виявленню слідів, що характеризують механізм події, у тому числі слідів транспортної травми, яка призвела до настання смерті. Як слушно зазначає Ю.Б. Комаринська: «Приховування злочинів на залізничному транспорті зустрічається частіше ніж інсценування наїзду автомобілю чи іншого транспорту, та частіше це інсценування нещасного випадку або самогубства» [5, с.20]. Тож, проведення детального огляду дозволяє встановити негативні обставини та викрити факт інсценування вже на початковому етапі.

Динамічна обстановка, яка унеможливорює тривале блокування транспортної мережі, ви-

магає швидкого та якісного огляду залізничного транспорту на місці події чи в місці де було виявлено факт події. Слід зафіксувати тип транспортного засобу, марку, його номер, пошкодження, які виникли в результаті події. Пошукова діяльність слідчого має бути спрямована на виявлення, фіксацію та вилучення речових доказів, що з'явилися в процесі події (кров, волосся, мозкова речовина, обривки тканини, одягу потерпілого). Огляд локомотиву починається з передньої частини. Даний огляд бажано проводити за участю відповідного спеціаліста, яким може бути як експерт-криміналіст, що спеціалізується у досліджуваній категорії справ, так і працівники залізниці, які можуть надати консультацію технічного характеру (найменування вузлів, механізмів, принцип їх дії, тощо). Ретельно оглядається передня частина локомотиву, для виявлення на деталях та вузлах можливих пошкоджень, частин тканини одягу потерпілого, слідів крові, волосся тощо. Далі оглядають ходову частину і низ локомотива. Проводиться виявлення, фіксація та вилучення речових доказів (біологічних слідів, краски тощо). За необхідності проводиться огляд окремих слідів і предметів, виявлених на місці події.

Аналіз слідчої практики за фактами проведення перевірки повідомлень про травмування громадян залізничним транспортом свідчить, що найбільшу кількість помилок працівники транспортної міліції припускають саме в ході проведення слідчого огляду. Особливо це стосується ситуацій, коли в ході проведення огляду виявлено труп. Основні зауваження за цією слідчою дією стосуються визначення порядку проведення огляду, його повноти та змісту. Окремі рекомендації щодо проведення огляду у разі виявлення транспортних подій на залізницях України містяться у законодавчих актах та відомчих інструкціях. Однак вони мають узагальнений характер і не можуть замінити криміналістичні рекомендації з проведення розслідування за фактами травмування на залізничному транспорті та потребують подальшої розробки.

Одним із основних завдань огляду навколишнього оточення є також пошук предметів і слідів, які можуть мати значення для з'ясування причин і обставин загибелі потерпілого. У разі виявлення трупа на залізничному полотні або поблизу нього слід звернути увагу на стан поверхні ґрунту, на наявність твердих предметів, каменів, окремих будівель чи конструкцій і на інші особливості місцевості. Так, наприклад, відсутність прим'ятої трави навколо трупа може свідчити про те, що потерпілий випав з потягу (або його скинули). Натомість, виявивши сліди волочіння, доріжки слідів взуття у напрямку до насипу і назад, сліди сторонніх транспортних засобів, можна припустити, що труп було доставлено до місця події.

Особливе значення має виявлення слідів крові. Розташування, форма і напрям слідів крові нерідко допомагають відновити картину події або окремі важливі обставини. Так, якщо сліди крові виявлені на значній відстані уздовж рейкової колії, можна припустити, що при наїзді на потерпілого потяг протягнув його або на полотні дороги могла витікати кров загиблого, який знаходився у рухомому складі (у вагоні, на платформі). За напрямом крапель крові можна також встановити, в якому напрямі йшов цей потяг. У разі виявлення слідів крові усередині вагону слід перевірити версію про можливе інсценування самогубства. А їх розташування та напрям дозволять визначити місце, де знаходився потерпілий, коли йому була нанесена рана.

Разом із цим, слід фіксувати і відсутність слідів крові, якщо за характером наявних на трупі ушкоджень такі сліди мають бути, оскільки це свідчить про те, що труп був переміщений з того місця, де спочатку він знаходився.

Рухомий склад залізничного транспорту (електровози, тепловози, вагони) рідко вдається оглянути на місці події, оскільки потяг зазвичай продовжує рух відповідно до графіка. При необхідності за дорученням слідчого ці об'єкти можуть бути оглянуті іншим слідчим на значній відстані від місця події, адже

такий огляд дає можливість виявити криміналістично значущі для розслідування сліди. Так, наприклад, сліди крові, волосся, обривки одягу, частки м'яких тканин при переїзді залізничного составу через тіло загиблого можуть залишитись на частинах локомотиву або вагону, що знаходяться нижче за раму (на колесах, ресорах та ін.), на самій рамі. За умови низьких температур довкілля ці об'єкти примерзають до частин транспорту і можуть у такому вигляді зберігатися тривалий час.

Початковий огляд, що проводиться за фактами травмування на залізничному транспорті, особливо коли це пов'язано із настанням летальних наслідків, є складною з організаційно-тактичної точки зору слідчою дією, якісне проведення якої потребує використання спеціальних знань та застосування спеціальної техніки. На наш погляд, позитивно вплинути на підвищення її інформативності та ефективності може регулярне проведення занять зі службової підготовки на яких особи, що займаються розслідуванням досліджуваної категорії справ, обмінювалися б передовим досвідом та ознайомилися із новітніми напрацюваннями у цій сфері. Окрім того, вважаємо за необхідне, регулярно залучати до проведення огляду за фактом травмування на залізничному транспорті експертів криміналістів, які б спеціалізувались саме на цьому типі правопорушень, та мали б змогу здійснювати не лише фіксує, а й активну пошукову діяльність. Ця обставина зумовлює необхідність подальшої розробки криміналістичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення та підвищення ефективності проведення огляду місця події за фактами травмування на залізничному транспорті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримі-

нальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І. В. Пиріг. – К., 2006. – 17 с.

2. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Х. : Право, 2013. – 1416 с.

3. Железнодорожники обнародовали статистику травматизма на ЖД путях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polemika.com.ua/news-104955.html>.

4. Безпека життєдіяльності : підручник / [О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Прищенко та ін.]. – К. : Центр учб. л-ри, 2013. – 448 с.

5. Комаринська Ю. Б. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : навчальний посібник / Ю. Б. Комаринська, О. І. Галаган. – К. : Центр учб. л-ри, 2013. – 124 с.

6. Осмотр места происшествия : практическое пособие / под ред. А. И. Дворкина. – М. : Юристъ, 2001. – 336 с.

7. Специфика расследования преступлений, совершенных на железнодорожном транспорте : учеб. пособие / [С. М. Апарин, А. В. Носов, В. С. Корнелюк и др.]. – Волгоград : ВА МВД России, 2003. – 112 с.

8. Методичні рекомендації щодо організації розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті України / укл. О. О. Юхно. – Одеса : ОЮ ХНУВС, 2006. – 88 с.

9. Капустіна М. В. Розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті : монографія / М. В. Капустіна ; за ред. В. О. Конової. – Х. : Право, 2008. – 192 с.

10. Фиксация результатов осмотра места происшествия. Справочное пособие для следователей / [П. Д. Биленчук, А. С. Ермаков, З. М. Ломако и др.] ; под ред. А. М. Сербулова. – К. : РИО МВД УССР, 1981. – 208 с.

11. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні криміна-

льних правопорушень» : від 14.08.2012 р., № 700

12. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України» : від 22.10.2012 р.,

№ 940 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 9. – Ст. 350.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

Солодовніков А. Г. Особливості тактики огляду місця події за фактом травмування на залізничному транспорті / А. Г. Солодовніков // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 450–455 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_79.pdf

Розглянуто особливості проведення огляду місця події за фактом травмування на залізничному транспорті; проаналізовано особливості роботи зі слідовою інформацією у разі травмування людей на залізничному транспорті, що супроводжується настанням летальних наслідків.

Солодовніков А.Г. Особенности тактики осмотра места происшествия по факту травмирования на железнодорожном транспорте

Рассмотрены особенности проведения осмотра места происшествия по факту травмирования на железнодорожном транспорте; проанализированы особенности работы со следовой информацией в случае травмирования людей на железнодорожном транспорте, которое сопровождается наступлением летальных последствий.

Solodovnikov A.G. Features Tactics Crime Scene Investigation on the Fact of Injury in Rail Transport

The article discusses features of the crime scene investigation on the fact of injury in railway transport; analyzed features of work with the trace information in the case of injury to persons on the railway, which is complemented by the onset of the lethal consequences.